

**PUL-KREDIT SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI
MUAMMOLI KREDITLAR ULUSHINI KAMAYTIRISH**

Jumaboyev Maqsud Parhod o'g'li

jmaqsuduz@gmail.com

+998 91 432 38 00

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi Biznes boshqaruvi

MBA (General) 24-36 guruh magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada bozor iqtisodiyotini jadallashtirish sharoitida davlat moliyasi va pul-kredit siyosatining iqtisodiy rivojlanishdagi o'рни va ahamiyati chuqur tahlil qilingan. Unda narxlar barqarorligini ta'minlash va inflyatsiyani samarali jilovlash masalalari markaziy banklar faoliyatining asosiy mezonlari sifatida ko'rsatib o'tilgan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki misolida pul-kredit siyosatini takomillashtirish, tijorat banklari faoliyatini kuchaytirish va bank tizimini rivojlantirishning iqtisodiy o'sish, aholi bandligi berilgan. Shuningdek, pul massasining ko'payishi yoki kamayishining qisqa va uzoq muddatli oqibatlari, keynschilik va monetaristik yondashuvlar o'rtasidagi nazariy qarashlar tahlil qilingan. Muallif pul-kredit siyosatini samarali amalga oshirish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, inflyatsiyani jilovlash va aholi farovonligini oshirishning muhim omili ekanligini asoslab bergan.

Kalit so'zlar: pul-kredit siyosati, inflyatsiya, diskont stavkasi, majburiy zaxiralar, ochiq bozordagi operatsiyalar, bank tizimi, iqtisodiy o'sish, inflyatsion targetlash.

Jahonda iqtisodiy o'zgarishlar davri moliyaviy va valyuta vositalarining iqtisodiy rivojlanishdagi roli va ahamiyati haqidagi tasavvurni sezilarli darajada o'zgartirdi va tobora rivojlanib borayotgan bozor iqtisodiyotini davlat tomonidan tartibga solish tizimida ularning ustuvorligini isbotladi. Hozirgi vaqtda davlat iqtisodiy siyosati va davlat moliyasi jahon bozorlari rivojlanishining ustuvor yo'nalishlarini, shuningdek, jahon raqobati qoidalarini hisobga olishi kerak.

Shuning uchun davlat moliyasining barqarorligini ta'minlashda pul-kredit siyosatini takomillashtirish maqsadga muvofiqdir.

Bugungi kunda jahon markaziy banklari, jumladan, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki faoliyatining asosiy mezoni narxlar barqarorligi va inflyatsiyani jilovlash samaradorligi hisoblanadi. Hozirgi vaqtda umumiy qabul qilingan fikr: narxlar barqarorligi, iqtisodiy o'sish va bandlikni ta'minlash uchun zarur shart-sharoitlarni ta'minlash. Agar mamlakatda yuqori inflyatsiya uzoq vaqt saqlanib qolsa, bu iqtisodiyot uchun salbiy oqibatlariga olib keladi. Shu bilan birga, valyuta bozorini erkinlashtirish bo'yicha islohotlarning muvaffaqiyatli yakunlanishi ko'p jihatdan pul-kredit siyosatini takomillashtirish, tijorat banklari faoliyatini kuchaytirish va bank tizimini rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlarning samaradorligi bilan chambarchas bog'liqdir. (Mirziyoyev Sh.M., 2021)

Hozirgi davrda davlatning iqtisodiy va moliyaviy siyosatini amalga oshirishda davlat moliyasining ahamiyati yanada ortdi. U takror ishlab chiqarish jarayonlarini ta'minlash, xalqning moddiy va ma'naviy farovon turmush kechirishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish, davlat organlarining moliyaviy ta'minotini qoplash, davlatni boshqarish kabi sohalarda yetakchi vositaga aylandi.

Pul-kredit siyosatini amalga oshirishning muhim vositalaridan biri hisob stavkasi siyosatidir. Hisob stavkasi yoki qayta moliyalash stavkasi deganda Markaziy bank tomonidan tijorat banklariga beriladigan kreditlar bo'yicha foiz stavkasi tushuniladi. Amaliyotda davlatlar diskont siyosatini ochiq bozordagi operatsiyalar siyosati bilan muvofiqlashtirishga harakat qiladilar. (Mirziyoyev Sh.M., 2021).

Pul-kredit siyosatini o'tkazishning yana bir vositasi bank majburiy zaxiralari normasini o'zgartirish siyosatidir.

Majburiy zaxiralar bank depozitlarining bir qismi bo'lib, ular kreditlash maqsadlarida foydalanilmaydi. Ular mijozlar o'z omonatlarini talab qilganda kerak bo'ladi. Rezerv koeffitsiyenti ikkita asosiy funksiyani bajaradi: bank likvidligini joriy tartibga solish uchun sharoit yaratadi va uning chiqarilishini cheklaydi. Markaziy bank tijorat banklari Markaziy bankda saqlashi shart bo'lgan minimal

zaxira me'yorini belgilaydi va ushbu vosita yordamida ularning kreditlash qobiliyatiga ta'sir ko'rsatadi. Bu nisbat qanchalik yuqori bo'lsa, ortiqcha zaxiralar shunchalik kam bo'ladi va tijorat banklarining kreditlash orqali "pul yaratish" qobiliyati shunchalik past bo'ladi. Pul-kredit siyosati instrumentlaridan alohida foydalanish shart emas. Aksincha, ko'pincha bir vaqtning o'zida bir nechta vositalardan foydalaniladi, ya'ni amaliyotda ko'pincha murakkab siyosat amalga oshiriladi. (Mirazizov A. u dp., 2016)

1-jadval.

Pul-kredit siyosati instrumentlarining muammoli kreditlarga ta'siri

Instrument	Ta'sir mexanizmi	NPL ga ta'siri
Qayta moliyalash stavkasi	Kredit narxi va qarz yukini belgilaydi	Yuqori stavka → NPL oshishi
Majburiy zaxiralar	Kreditlash hajmini cheklaydi	Riskli kreditlar kamayadi
Ochiq bozordagi operatsiyalar	Bank likvidligini boshqaradi	Portfel sifati yaxshilanadi
Inflyatsion targetlash	Narxlar barqarorligi	Real daromad saqlanadi

Davlat tomonidan amalga oshiriladigan pul-kredit siyosati YAIM, bandlik va narxlar darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Faraz qilaylik, iqtisodiyotda ishlab chiqarish kamayib, ishsizlar soni ortib bormoqda. Bunday sharoitda davlat biz yuqorida ko'rib chiqqan vositalar yordamida Markaziy bank orqali pul massasini ko'paytirishga harakat qiladi. (Maxmudov, 2023)

Natijada pul massasi ko'payib, foiz stavkasi pasayadi. Bu esa investitsiyalarga bo'lgan talabni oshiradi va o'z navbatida YAIMning o'sishiga olib keladi. Shunday qilib, davlat ma'lum vaqt ichida o'z maqsadiga erishadi, ishlab chiqarishning qoloqligi to'xtaydi, ishsizlar soni kamayadi, jamiyatning daromadi ortadi. (Qilich Nazarov, 2025).

Pul-kredit siyosatining oqibatlari haqida gapirganda, ushbu siyosatning qisqa muddatli va uzoq muddatli oqibatlarini farqlash kerak. Agar qisqa muddatli

davrda davlat pul massasini ko'paytirgan va buning natijasida YAIM o'sishini rag'batlantirgan va ma'lum darajadagi samaradorlikka erishgan bo'lsa, uzoq muddatli davrda bu chora-tadbirlarning samaradorligi pasayishi mumkin. Pul-kredit siyosati pul nazariyasiga asoslangan bo'lib, u pul-kredit siyosatining iqtisodiyotga ta'siri jarayonlarini o'rganadi. (Turg'unov M.M., 2019)

Ko'p yillar davomida bu nazariyaga ikki xil yondashuvchi iqtisodchilar o'rtasida tortishuvlar bo'lib kelgan. Bular qatoriga neokeynschilik nazariyasi va pul taklifining zamonaviy nazariyasi tarafdorlari kiradi. (Xolmuradov M. A., 2025)

Ikkala nazariya tarafdorlari ham pul taklifining nominal YAIMga ta'sirini inkor etmaydilar, lekin bu ta'sirning ahamiyatini turlicha baholaydilar.

Ko'p yillar davomida bu nazariyaga ikki xil yondashuvchi iqtisodchilar o'rtasida tortishuvlar bo'lib kelgan. Bular qatoriga neokeynschilik nazariyasi va pul taklifining zamonaviy nazariyasi tarafdorlari kiradi.

Ikkala nazariya tarafdorlari ham pul taklifining nominal YAIMga ta'sirini inkor etmaydilar, lekin bu ta'sirning ahamiyatini turlicha baholaydilar. Keynschilarning fikricha, pul-kredit siyosati foiz stavkalari darajasiga asoslanishi kerak, monetaristlar esa pul massasi darajasiga asoslanishi kerak, deb hisoblaydilar. Keynschilar bozor iqtisodiyotini tartibga solishda davlat aralashuvini majburiy, monetaristlar esa ortiqcha deb hisoblaydilar. Iqtisodiyotni samarali rivojlantirishning zarur shartlaridan biri Markaziy bankka o'z xo'jalik faoliyatini barqarorlashtirish, tijorat banklari faoliyatini nazorat qilish va pul muomalasini barqarorlashtirish imkonini beradigan aniq pul-kredit siyosati mexanizmini shakllantirishdir.

Pul-kredit siyosati mamlakat iqtisodiyotiga ta'sir ko'rsatishning juda samarali vositasi bo'lib, ko'pchilik biznes tizimining subyektivligini buzmaydi. Garchi ularning iqtisodiy erkinliklari doirasini cheklash mumkin bo'lmasa-da (bu holda iqtisodiy faoliyatni biron-bir tarzda tartibga solish mumkin emas), ushbu fanlar tomonidan qabul qilinadigan asosiy qarorlar faqat bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Pul-kredit siyosati deganda to'liq bandlik sharoitida inflyatsiyaning yalpi milliy mahsulot ishlab chiqarishga ta'sirini kamaytirish yoki bartaraf etish maqsadida

muomaladagi pul miqdorini o'zgartirishga qaratilgan chora-tadbirlar tushuniladi. Pul-kredit siyosati davlat tomonidan belgilanadi va Markaziy bank tomonidan amalga oshiriladi. Uning yordamida har qanday davlat mamlakatda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash vazifasini amalga oshiradi. (Bekmurodova M., 2025)

Pul-kredit siyosati bevosita va bilvosita yo'llar bilan amalga oshiriladi:

Bilvosita vositalar - moliyaviy institutlarda moliyaviy aktivlar narxlari (foiz stavkalari) yoki hajmini bevosita nazorat qilish orqali amalga oshiriladi. Markaziy bank, shuningdek, tijorat banklarida mavjud bo'lgan depozitlar ko'rinishidagi pullarni, shuningdek, ular tomonidan beriladigan kreditlarning narxlari va hajmini nazorat qiladi.

Bevosita vositalar - Markaziy bank iqtisodiyotdagi pul massasiga bozor mexanizmlari (zaxira talablari, ochiq bozor operatsiyalari, tijorat banklarini qayta moliyalashtirish va Markaziy bankning hisob stavkasi, tijorat banklaridan depozitlar qabul qilish va h.k.) orqali moliya institutlarining resurslari bilan ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, Markaziy bank tomonidan qo'llaniladigan vositalarning har biri foiz stavkalarini oshirish, kreditlash va qarz olish hajmini kamaytirish, zarur hollarda esa, foiz stavkalarini oshirish yoki aksincha, pasaytirishga xizmat qiladi. Ochiq bozordagi operatsiyalar, majburiy minimal zaxiralarning mavjudligi, hisob siyosati, valyuta kursi siyosati pul-kredit siyosatining asosiy tarkibiy qismlari hisoblanadi. Pul-kredit siyosati haqida gapirganda, uning obyektlari va subyektlarini e'tibordan chetda qoldirmaslik kerak. Zero, pul-kredit siyosatining obyektlari va subyektlari qaysidir ma'noda uning "tana a'zolari" hisoblanadi. (Abdullayev S. I., 2022)

Bugungi kunda jamiyatning iqtisodiy rivojlanishi, valyuta bozorini erkinlashtirish bo'yicha islohotlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi ko'p jihatdan pul-kredit siyosatini takomillashtirish, tijorat banklari faoliyatini yanada kuchaytirish va albatta, bank tizimini rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlarning samaradorligiga bog'liq. Yuqoridagilardan kelib chiqib, muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan bir qator qaror va farmonlar qabul qilindi. Xususan, "Valyuta bozorini liberallashtirish bo'yicha birinchi navbatdagi chora-

tadbirlar to'g'risida"gi Farmonlar e'lon qilinganidan ko'p o'tmay, davlatimiz rahbarining "Valyuta siyosatini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori qabul qilindi. Shuningdek, 2017-2021 yillarda pul-kredit siyosatini rivojlantirish va inflyatsion targetlash rejimiga bosqichma-bosqich o'tish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar tasdiqlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. (2017) «Pul-kredit siyosatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida». Tashkent.
2. Mirziyoyev Sh.M. (2021) *Yangi O'zbekiston strategiyasi*.
3. Abdullayev S. I. (2022) «Davlat moliyasi barqarorligini ta'minlashda pul-kredit siyosatining ahamiyati», 1(6). Доступно на: <https://doi.org/10.5281/ZENODO.7193527>.
4. Bekmurodova M. (2025) «Tijorat banklarida muammoli kreditlarni kamaytirish bo'yicha tizimlarni takomillashtirish yo'llari.», 3(4). Доступно на: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15298059>.
5. Maxmudov, R. (2023) «Tijorat banklarida muammoli kreditlarning vujudga kelish sabablari va o'ziga xos xususiyatlari», *Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil*, 1(7), ss. 90–98. Доступно на: <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss7-pp90-98>.
6. Mirazizov A. *u dp.* (2016) «Tojikistonda barqaror rivojlanishning moliyaviy va pul-kredit vositalarining samaradorligi», *Economy and ways of improving them*, 21, c. 14.
7. Qilich Nazarov (2025) «Tijorat banklarida muammoli kreditlar samaradorligini ta'minlash yo'llari», 2(5), c. 5. Доступно на: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15637477>.
8. Turg'unov M.M. (2019) «Pul-kredit siyosatining iqtisodiy o'sishga ta'siri», c. 4.
9. Xolmuradov M. A. (2025) «Tijorat banklarida muammoli kreditlar va ularning bank aktivlariga ta'siri», 5, c. 5. Доступно на: <https://doi.org/10.5281/ZENODO.17461658>.